

Jegyzetek Jóbról

(Egy célszerű álom. – A diadal.)

„**A** ki elég sokáig volt szerencsétlen, az mintha saját szerencsétlenségével titkos egyetértésben cselekedne.” Simone Weilnek ehhez a feltételezéséhez menekülök, amikor megálmodom és értelmezni próbálok Jób egy visszataszító, lealázó álmát.

Miután valami titokzatos akarat félistenből beszózott, rángó féreggő aljasította, néhány hétig balsorsánál is jobban gyötörte, hogy nem érti az istent. Eddig ugyanis nem volt oka kételkedni abban, hogy az isten igazságos, és a világ rendje megfelelő tapasztalatai tanulságainak és logikája igényeinek. Igaz: korábban is látott érthetetlen szenvedést – egyik kedvelt szolgálója például nyolc évvel ezelőtt élettelen szörnyszülöttet hozott a világra, miközben nyilván megmérgeződött, mert három napig dobálta magát sikoltozva az ágyán, míg elfekvőülve meg nem halt maga is. Akkor Jób azzal oszlatta el zavaros érzéseit, hogy nem láthatott az asszony lelkébe – hátha olyan gondolatokat és vágyakat rejtegetett, amelyek ilyen szörnyű büntetésért kiáltottak. Önmagáról azonban tudta, hogy nem szolgált rá szerencsétlenségére. Megpróbálta elhitetni magával, hogy isten kiválasztotta őt olyan célra, amely majd később világosodik meg előtte. Azt remélte, hogy előbb-utóbb valamiféle magasztos indok igazolja majd gyermekei halálát, vagyona vesztét, teste rothadását. Ezért mondta a feleségének: „Ha a jót elfogadtuk Istentől, a rosszat is el kell fogadnunk.” Lelki érdekei kétfelé váltak. Mindenáron hinni akart abban, hogy ő maga jó, az isten pedig igazságos. Mivel ez a két hit egymásra támadt, abban reménykedett, hogy valamibe még nincs beavatva.

Ekkor érkeztek meg a barátai. Amikor megpillantották, nem ismertek rá, majd elsírták magukat, megszagatták a köntösüket, port hintettek a fejükre. Leültek vele átellenben a porba, és így virrasztottak hét napon és hét éjszakán át. Gyenge szellő fújta Jób felől, és hiába húzódtak hátrébb, és megint hátrébb, egyre jobban gyötörte őket a sebekből és tályogokból áradó bűz. Ahogy múlt az idő, halk, de visszafojthatatlan ingerültség hatalmasodott el bennük. Ha elfogadják, hogy az előtük rángatózó szerencsétlen hernyó ugyanaz a kiváló férfiú, akit mindhárman többre becsültek önmaguknál, akkor velük is megeshet bármi, bármikor. Ezért amikor végre szóra nyitották a szájukat, mindenáron meg akarták győzni arról, hogy szerencsétlenségéről ő maga tehet. Jób lelkének egyik fele is ezen munkálkodott hét napon át – azon töprengett, hogy miként áldozhatná fel büntelenségét isten oltárán. Amikor azonban barátai, akikről a hét napi böjtölés és virrasztás ellenére is leritt a gondtalanság és a jólét, a kezdeti vigasz-szavaktól elrugaskodva bűnözőnek mondták, gazembernek és ostobának, akkor lelkének másik fele fellázadt,

nem csak ellenük, hanem az ellen is, akit vele szemben védelmeztek. Kimondta – állítom, önmagát gyötörve – a döntő ítéletet, mely szerint Jahve egyformán gyilkolja le az ártatlanokat és a bűnösöket, sőt még ki is gúnyolja a porul járt ártatlanságot, minthogy a hatalmat bűnös emberek kezébe adja, és elfedi a bírák arcát. Aztán maga is megdöbbsent a szavaitól. „Hol bujkáltak eddig? – kérdezte hangtalanul magától –, mely részemben, rekeszemben rejtőzködtek, és mióta?” Jeges rémület fogta el: a „mióta?” kullancsa beléhatolt, és rágta magát előre, a szíve felé. Ha ugyanis elég régóta érlelődik benne a lázadás, akkor Jahve okkal csapott le rá. Okkal? De hiszen ennek örülni kell – gondolta, de egy másodperc töredéke alatt lecsapott rá a kétségbeesés egéből a kérdés: Örülni? Minek? Annak, hogy az emberiség alja vagyok? Olyan engesztelhetetlen volt lelke két fele közt a párbaj, hogy felsóhajtott: „Lelkemből megutáltam életemet” – és nem volt más kívánsága, mint a gyors halál. Ekkor azonban a barátok ismét vádakkal és szemrehányásokkal halmozták el, és noha érveik nélkülöztek a meggyőzéshez oly szükséges személyes mozzanatokat, mégis vágyat érzett arra, hogy megadón szavaik pörölycsapásai alá hajtsa fejét, elhiggye nekik, hogy csakugyan pocsek alak. Másrészt tudta, hogy önfeladásának Jahve szemében csak akkor lehetne értéke, ha nem beletörődés, hanem belátás vezetné. Ezért tovább vitázott, gúnyolódott, az arcukba vágta, hogy okosabb náluk, és bejelentette, hogy egyenesen a Mindenhatóval óhajt beszélni. Jahve azonban csak rettenetes csendjével felelt a kihívásra. Közben a barátok a hosszú koplalástól farkaséhesen intettek távolban várakozó szolgálóiknak, akik már hozták a húsos tálakat, pálmabort, szörpöket. Megkínálták persze Jób is, de ez csak némi folyadékot bírt átpréselni fogatlan, véres ínyén és gyulladt torkán.

Feltételezem, hogy az idő múlásával növekedett benne a vágy arra, hogy beszüntesse ellenállását. Pedig jóllakott barátainak szavaiból mind türelmetlenebb ingerültség csapta meg – még az egyébként jovialis Bildád is álnoknak nevezte, és azt jövendölte, hogy kénkövet szórnak lakóhelyére, és még emlékezetét is eltörli a nép. Úgy érezte a bombasztikus fenyegetésekkel és a felfoghatatlan részvétlenséggel szembesülve, hogy neki magának kell érvet szolgáltatnia bűnösségére. Össze kell fognia a balsorssal, együtt kell működnie vele. Ez tompa, tagolatlan érzés volt, még a maga számára sem öntötte szavakba. Bizonyítékot kell szereznie bűnösségére, mégpedig olyat, amely nem alázza meg barátai előtt.

Egy éjszaka a három hortyogás váratlanul elnémult, ő meg álló testhelyzetben vállig elsüllyedt a homokban. Így kezdődött, „saját szerencsétlenség-

Teknős Miklós felvétele

gével titkos egyetértésben” az álma. Teremtés-előtti csönd vette körül, és megszűnt fájdalma is. Jób úgy érezte, hogy kettesben maradt Istennel. Néhány végtelen másodpercig élvezte ezt az érzést, és noha tudta, hogy semmivel sem volna szabad megzavarnia, nem bírta ki a boldogság kimondatlan, vagy talán csak képzelt ígéretét. Szólni akart istenhez, de cserbenhagyták a szavak. Kiszabadította volna karját a homok fogságából, de rögtön megérezte, hogy képtelenségre vállalkozik. Igazából azt sem tudta már, hogy hol a karja, egyáltalán nem érzékelte tagjait a homok alatt, és balsejtelem fogta el. Forgatni kezdte fejét, jobbra nézett, majd balra és fölfelé, s egyszer csak fekete pontokat fedezett fel a messzi magasban. Nőttek-növekedtek, varjak voltak, számlálhatatlan mennyiségben. Különlegesen félelmesnek találta, hogy nem kárognak, némán közelednek. Jób felkészült arra, hogy percekben belül kivájják a szemét, lecsípedesik ajkát, és arcsontjáról a húst. Kiáltásra tátotta száját, hogy felébressze barátait, de nemcsak a szavak, a hangok is elhagyták, némán tátozott, és a varjak már a feje körül köröztek. Ekkor feltűnt meztelenül egy asszony, olyan gyönyörű szép, hogy Jóbna kétsége sem lehetett felőle: Betsabé az, Eliám lánya, a hettita Úriásnak majd Dávid királynak a felesége. Az asszony hessegetni kezdte a varjakat, miközben pillantása a homok fogságába esett férfi verejtékben és könnyben ázó arcára meredt. A szerencsétlennek még veszélyérzetét is elfojtotta a szégyen: iszonyatos kínt érzett az ágyékában. Férfitagja felmeredt volna, de nem engedte a homok. Betsabé kitalálta, hogy miért torzul el rémisztően az arca. Rámosolygott, és úgy feküdt oda az elsüllyedt ember elé, hogy ez kinyújtott nyelvvel éppen elérje a mellét. Ebben a pillanatban egy varjú csőre közé fogta fejfedőjét, a magasba röppent vele, és máris kopogni kezdtek koponyáján a csőrök. Véget ért a csönd, a feje megtelt elviselhetetlen robajjal, de fájdalmát elnyomta a föld alatti gyötrellem. Nyalta a merevedő bimbót, kimeredő szemét vér lepte el, arcán is vércsíkok, és ekkor az asszony hirtelen hanyatt vetette magát,

kacagva széttárta lábát, és a varjak nyüzsögve, tolongva beverekedtek magukat a combjai közé és eltűntek ott.

„Amikor Jób olyan kétségbeesett üvöltéssel bizonygatja ártatlanságát, akkor ezt azért teszi, mert ő maga már nem tud hinni benne, mert lelkében barátainak pártját fogja. Magához istenhez esdekel bizonyosságért, mert lelkiismeretének bizonyosságát immár nem fogadja el; számára ez már csak elvont, halott emlékezés. Simone Weilnek ez a teóriája az igazságnak csak az egyik szeletét, Jób meghasonlását magyarázza. A teljes igazság az, hogy nem csak nem tud, hanem kiváltképp nem is akar hinni az ártatlanságában, mert ez esetben lelki háztartásából ki kellene iktatnia az istent, és vele együtt korábbi boldogságának emlékeit is.

Ezért volt szüksége – neki, vagy nekem, aki helyzetébe beleképzelem magam – a lealázó álomra. Felébredve tudta már, miféle poklokat hordoz magában. Tudta, de magas erkölcsbírói pulpitusra felkapaszkodott barátainak nem árulta el. Észrevette ugyanis, hogy azok meg azért bizonygatják olyan kétségbeesett elszántsággal a bűnösségét, mert ők maguk ebben nem hisznek, és lelkükben bevallatlanul az ő pártját fogják istennel szemben. Ha így bántják, lelkiismeretük sugallata ellenére, akkor hogy bánnának vele, ha perdöntő érvet adna a kezükbe önmaga ellen? Rádásul meg volt győződve arról, hogy bennük is nyüzsögnek hasonló álmok, csak éppen nem merik végigálmódni őket.

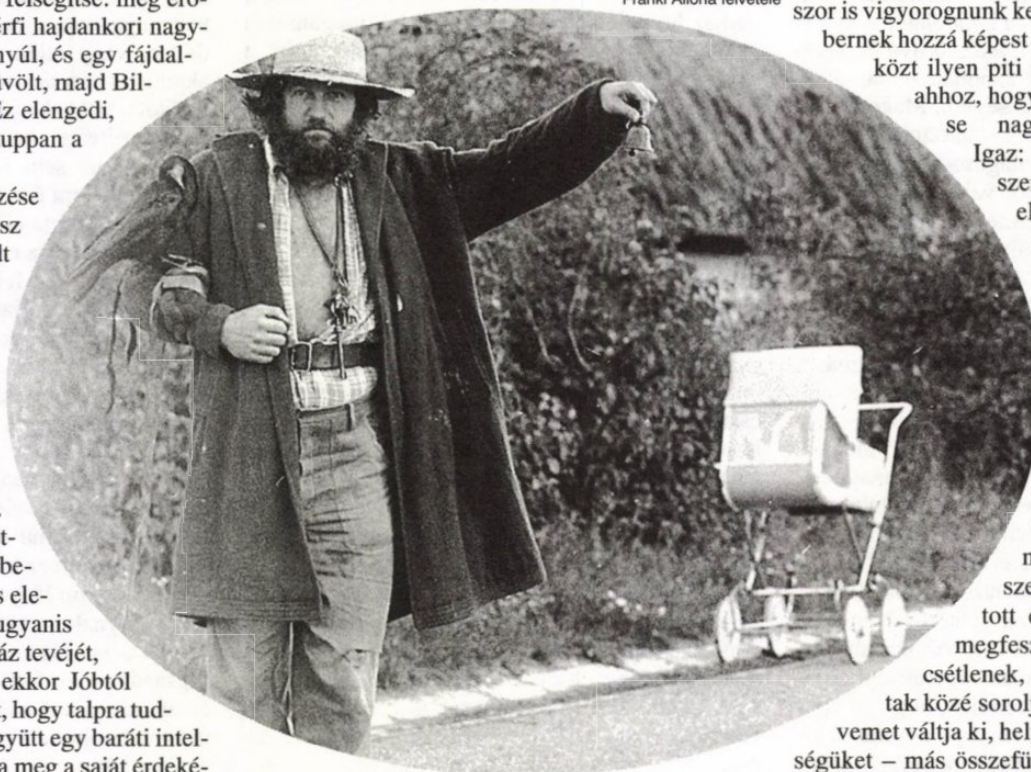
Jóbnak vizelnie kell. Feltápáskodna, de ez nem megy könnyen. Elveszti egyensúlyát, visszahéperedik, kelései hamu ragad. Egyik barátja, a sűahi Bildád, egy házra és kedélyességre hajló gyümölcs- és illatszer-kereskedő (itt jegyzem meg, hogy határozottan visszautasítom azt a mesés hagyományt, mely őskori királyokat lát a vigasztalókban) odaugrik hozzá, hogy felsegítse: még erősen él benne a porba sújtott férfi hajdankori nagyságának emléke. A hóna alá nyúl, és egy fájdalmas fekélybe markol. Jób felüvölt, majd Bildád kivörösödő arcába köp. Ez elengedi, és hátra szökken. Jób visszahuppan a hamuba.

Mire szükségletének elvégzése után a helyére botorkál, egész teste őrlően viszket. Gyulladt szemét könnyek marják, tapogatózva, félig vakon keresi a cserépszilánkot. Ezt azonban elcsente másik barátja, Cófár, egy folyvást ingerült, ösztövérférfi. Cófárnak ropant tevecsdordája legel Naama vidékén, ahol épületfával és gyantával is kereskedik. Amikor elérte Jób szerencsétlenségének híre, részvétébe bevallhatatlan megkönnyebbülés eleget. Nyolc évvel ezelőtt ugyanis egy rablóbanda elhajtotta ötszáz tevéjét, és felgyújtotta faraktárait, és ekkor Jóbtól kért és kapott tetemes kölcsönt, hogy talpra tudjon állni. Szolgálja a pénzzel együtt egy baráti intelmet is átnyújtott neki: gondolja meg a saját érdekében, hogy miért dorgálta meg ilyen látványosan az istent. Cófárnak szerencsét hozott a kölcsön: két év alatt visszafizette, mégsem nyugodott meg. Ugyanis hiába keresett múltjában egy olyan bűnt, mely indokolta volna az őt ért sorscsapást, és ezért attól tartott, hogy Jahve nemsokára ismét lesújt rá. Az általa korábban makulátlannak tartott Jób szörnyű végzetéből viszont arra következtetett, hogy kéretlen kioktatója százszor nagyobb bűnös nála, intelme képmutatás volt és fölényeskedés az adakozó elutasíthatatlan pozíciójából.

– Mit keresel? – kérdi Cófár. Jób nem felel, vinnyogva dörgöli gennyes tenyerével tályogos nyakát. – Csak nem cserépszilánkot keresed? – Ne bolondozz – súgja Bildád –, add vissza neki. A harmadik barát, Elifáz, a témáni gyülekezet vallási vezetője egyelőre hallgat. Hármuk közül ő a legtekintélyesebb, hiszen Ézsaura – tehát Ábrahámra – vezeti vissza családfáját, bár természetesen nem azonos Izsák szörös elsőszülöttének Elifáz nevű fiával, mint ezt egy későbbi hagyomány állítja. – Látod – folytatja Cófár –, amíg megvolt a szilánkod, nem tűnt fel neked, hogy kedvedre használhatod. Természetesnek találtad, hogy rendelkezésedre áll, mert jól jött neked. Istent is természetesen tekintjük, amíg jó hozzánk. Azt ajánlom, nézz magadba, mivel szolgáltál rá arra, hogy elveszítsd a cserepedet. – Jób felnyög. – Add vissza – nyöszörögi, a hamus talajba döngölve gennyedző hasát. Cófár a fejét ingatja. – Jogot formálsz a cserépre, csak azért, mert korábban véletlenül te használtad, és meg sem vizsgálod, hogy kiérdemelted-e.

Elifáz int Cófárnak, hogy hallgasson el. Nagy csend támad, csak a fekélyes ember körül keringő zöld döglegyek zümmögése hallatszik. – Egyszer a hősegtől izzó homoktengerben ájult férfit bukkan-tam – mondja Elifáz. Lemostam halántékát, arcát, vizet diktáltam ajka közé, mire magához tért. Kiderült, hogy már három napja nem tud magáról. Gödörbe lépett, kibicsaklott a lába, összecsaklott. Szamara egy idő múlva elszaladt a víztömlővel, ő meg ott maradt a porban. A sivatag és a forróság olyan egyhangú volt, hogy unni kezdte a szenvedést. Sőt, azt mondta – ezt szóról szóra megjegyeztem, annyira különösen hangzott: „Meguntam haláloamat.” – A cserepedet – motyogja Jób. Elifáz elégedetlenül ráncolja össze a homlokát. – Te volnál az a bölcsességéről messze földön híres férfiú? Nevezhető-e bölcsességnek, ami a jóléttel együtt enyészik el? – A cserepedet – hangzik a válasz. – Figyelj már rám – mondja Elifáz. – Amíg markoltad a cserepedet,

Frankl Aliona felvétele

szenvedésed sivataghoz hasonlított. Változatlan volt és eseménytelen. Az egyhangúság viasza elzárta a homokóra nyílását. Most áttörtük a viaszt, fél óra óta perog ismét a homok. – Fél óra? – üvölti Jób –, hogyhogy fél óra, már legalább hat órája bögök a cserepedért. – Mindegy, mióta – mondja Elifáz –, csak arra gondolj, hogy visszakaptad az időt. És most visszakapod a cserepedet is.

Cófár odadobja a cserepedet Jób elé, ez megfogja, aztán elengedi megint. Barátai felé fordítja

könnyes, vaksi arcát, és elmosolyodik, először, amióta a hamuban ül. Két teljes óráig nem vakarózik, kínlódva élvez diadalát.

Ha a szerencsétlenség mértéke meghaladja fantáziánkat, szegényünkre önvédelemből vigyorogni szeretnénk. Jób diadala nem kevésbé komikus, mint előzőleg megalázottsága, mely kiszolgáltatottságából fakadt. Mai színpadon a szituációt úgy képzelem el, hogy a barátok sonkás szendvicset majszolva pocskondiáznak egy csonttá aszott, gennyedző roncsot, aki már maga mögött hagyta az emberi dimenziókat. De milyen irányban? Vinnyogó állattá lett? Vagy megistenülés várja? Simone Weil ebben a második lehetőségben hisz: „Jób nem annyira történelmi személy, mint inkább Krisztus-figura”. Ezzel az ítéletével azonban nem menti meg semmitől. Hiszen szerinte „Krisztus szerencsétlen volt. Nem vértanúként halt meg. Közönséges bűnözőként halt meg, egy szinten a latrokkal, csak kissé még nevetségesebben. Mert a szerencsétlenség nevetségés”. Simone Weil idézi Pál apostolt: Krisztus „átokká lett értünk”, majd a rá jellemző végtelenséggel így folytatja: „Nem csak fára függesztett teste lett átokká, hanem teljes lelke is. Minden ártatlan ugyanígy elátkozottnak érzi magát szerencsétlenségében”. Ezért komikus a szerencsétlenség, hiszen a komédia mindig abból az ellentmondásból táplálkozik, mely valamely valós szituáció és vele kapcsolatos vágyaink, félelmeink, elképzeléseink között feszül.

Ha valóban sor került, ahogy merészen feltételezem, a cseréplapási epizódra, akkor Jób diadala kétszeresen mulatságos. Először is mind a négyen tudják, hogy nem tarthat sokáig. Percek vagy legkésőbb órák múlva emberfeletti erővel sem viselhető el a viszketési inger, és akkor a fekélyes ember mégis a cserépszilánkhoz nyúl. A diadal az első vakaródzás pillanatában, mely megváltás híján bizonyosan eljön, vereséggé változik át. Másodszor is vigyorognunk kell azon, hogy egy nagy embernek hozzá képest alantas ellenfelekkel szemközt ilyen piti mutatványra van szüksége ahhoz, hogy valamiképpen kifejezhesse nagyszabású személyiségét.

Igaz: Simone Weil szerint „A szerencsétlenség mindenképp előtt anonim, akin úrrá lesz, azt megfosztja személyiségétől, és dologgá teszi. A szerencsétlenség hidege, ez a fémes hidegség, a legmélyebb mélységig befagyasztja azok lelkét, akiket megérint. Ezek többé nem melegedhetnek meg. Sohasem hihetik újból, hogy valakik”. Ez nyaktörően merész megállapítás – hiszen egy mélyen hívő lélek jutott el idáig, egy olyan, aki a megfeszített Krisztust is a szerencsétlenségnek, vagyis a dologgá silányultak közé sorolja – mégis csak rokonszenvedet váltja ki, helyeslésemet nem. Személyiségüket – más összefüggésben már írtam erről – csak a mi modern, auschwitz-i korunk nagyipari, vagyis személytelen módon előállított szerencsétlenjei veszítik el. Jób könyve egy isten által személyesen kiválasztott ember szerencsétlenségéről és lázadásáról szól. A lázadás célja az, hogy istent igazságosságának demonstrálására bírja. Nem jár ugyan sikerrel, de közben élér valamit, ami istentelen nézetem szerint ezerszer fontosabb: személyisége épp e lázadás folyamán bontakozik ki, és mint csirke a tojás héján, áttör az elvont jóság és a szokványos istenfélelem burkán.